

bulundu. İbn Abdülhakem, Müzenî, Rebî', Sahnûn b. Saîd, Hâris b. Miskîn, Yûnus b. Abdül'l-A'lâ es-Sadeî, İbrâhîm b. Münzir el-Hizâmî gibi İmâm Mâlik ve Şâfiî'nin tanınmış talebelerinden fıkıh ve hadis okudu. Kurtuba'da, aralarında Ahmed b. Hâlid (İbnü'l-Cebbâb), İbn Lübâbe, Muhammed b. Abdülmelik b. Eymen ve kendi oğlu Muhammed b. Kâsım el-Beyyânî gibi tanınmış âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetistirdi. Yönetimi boyunca Emîr Muhammed b. Abdurrahman b. Hakem'in (852-886) resmî belgelerini düzenleme görevini yürüttüğünden "Sâhibü'l-vesâik" diye de anılmış olan Beyyânî 276 (890) yılının sonlarında vefat etmiştir. Bu tarihin 277 veya 278 olduğu da rivayet edilmektedir.

Derin bir fıkıh ve hadis bilgisine sahip olan Beyyânî devrin önde gelen fıkıh ve hadis otoriteleri arasında yer aldı. Hiçbir imamı taklit etmemekle birlikte daha çok Şâfiî mezhebine meylettiler, kendisinden fetva isteyenlere ise Endülü's'te yaygın bulunan Mâlikî mezhebine göre fetva verirdi. Genel biyografileri yanında yalnız Mâlikî veya Şâfiî âlimlerin biyografilerini ihtiva eden tabakat kitaplarına alınmış bulunması da bundan dolayı olmalıdır.

Beyyânî'nin kaynaklarda zikredilen en önemli eseri *el-İzâh fi'r-red 'ale'l-mukallidîn* olup bu eserini İbn Müzeyn, Muhammed b. Ahmed el-Utbî ve Abdullah b. Hâlid'e reddiye olarak kaleme almıştır. Ayrıca bir tefsiri ve haber-i vâhide dair bir eseri olduğundan da söz edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Faradî, *Târîhu 'ulemâ' il-Endelûs*, Kahire 1966, I, 355-357; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1386/1966, s. 329; Kâdî İyâz, *Terâtübü'l-medârik*, III, 442; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XIII, 327-330; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, II, 648; Sübkî, *Tabakât*, III, 344-345; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcî'l-müzeheb*, II, 143-144; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 310; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 50-51; III, 171, 177; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 15-16; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VIII, 122.

HAMDİ DÖNDÜREN

BEYYÂSÎ

(البياسي)

Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Muhammed b. İbrâhîm el-Ensârî el-Beyyâsî (ö. 653/1255)

Endülüslü edip ve tarihçi.

14 Rebîülevvel 573'te (10 Eylül 1177) Ceyyân (Jaen) bölgesinde önemli bir şehir olan Beyyâse'de (Baeza) doğdu. Tahsil için Endülü's'ün büyük bir kısmını do-

laştı. Daha sonra Tunus'a yerleşerek Hafsî sultanlarının hizmetine girdi ve onlardan büyük ilgi gördü. Tunus'a geliş tarihi kesin olarak bilinmeyen Beyyâsî, 4 Zilkade 653'te (5 Aralık 1255) orada öldü.

Tarihçi İbn Saîd el-Mağribî, İşbîliye ve Tunus'ta derslerine katıldığı Beyyâsî'nin büyük bir tarihçi ve edebiyatçı olduğunu söyler. Beyyâsî Arap dili ve edebiyatını iyi biliyordu. Hamâset şiirlerini, Mütenebbî, Ebû Temmâm ve Maarî'nin divanlarını, Câhiliye ve İslâm dönemine ait diğer pek çok Arap şiirini ezberlemişti. Bağdatlı İsmâil Paşa, "İbnü's-Şeyh" başlığı altında, Beyyâsî ile Yûsuf b. Muhammed el-Belevî'yi (ö. 604/1207-1208) aynı şahıs zannederek ikisinin eserlerini de Belevî'ye nisbet etmiştir.

Eserleri. 1. *el-İ'lâm bi'l-hurûbi'l-vâkı'a fi şadri'l-İslâm*. Beyyâsî bu eserini Hafsî Emîri Ebû Zekerîyyâ Abdülvâhid için telif etmiştir. Eser Hz. Ömer'in ölümünden Velid b. Tarîf eş-Şârî'nin Hârûnürreşid'e isyanına kadar meydana gelen olayları kronolojik olarak anlatır. Bu şekliyle kitap geniş bir Emevî ve kısmen de Abbâsî tarihidir. İbn Hallikân eseri görüp incelediğini ve bu sahada yazılmış mükemmel bir kaynak olduğunu söyler. *el-İ'lâm* iki cilt olup eksik bir yazması Kahire'dedir (Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye, nr. 8739). 2. *Tezkîrû'l-âkıl ve tenbîhü'l-gâfil*. İsmi yanlış olarak *Tezkiretül-gâfil ve tenbîhü'l-câhil* şeklinde de kaydedilmiş olan (bk. Mahfûz, I, 172) ve günümüze ulaşmayan bu eser Endülü's'te Murâbitlar ve Muvahhidler'in hristiyan krallıklara karşı yaptıkları savaşları anlatır. İbn Hallikân, Ebû Yûsuf Ya'kûb el-Muvahhidî ve Yûsuf b. Tâşfîn'in biyografilerini verirken Beyyâsî'nin bu eserinden nakiller yapmıştır. Ayrıca İbn İzârî de *el-Beyânü'l-muğrib*'i yazarken onu kaynak olarak kullanmıştır. 3. *Târîh*. İbn Hayyân'ın *el-Mefîn* adlı altmış ciltlik tarihine yazdığı bir zeyil olup müellifin zamanına kadar gelen olayları ihtiva eder. Bu eser de günümüze intikal etmemiştir. 4. *Kitâbü'l-Hamâse*. Beyyâsî, Arap dili ve edebiyatına olan merakı sebebiyle, Arap şiirinin çeşitli devirlerine ve Endülüslü yeni şairlerin şiirlerine ait çeşitli örnekleri derlediği bu eserini Ebû Temmâm'ın *el-Hamâse*'sinin usulünde tertip etmiştir. Eser *el-Hamâsetü'l-Mağribiyye* olarak da bilinir. Müellifin ayrıca ihtisar ettiği bu eser, başta İbn Hallikân olmak üzere pek çok müellife kaynak olmuştur. Eserin bazı nüshaları Gottha (nr. 13), Süleymaniye Kütüphanesi (Fâ-

tih, nr. 4079) ve Beyrut St. Joseph Üniversitesi Orientale Faculte dokümanları arasında (V, 505) bulunmaktadır.

Beyyâsî bu eserlerinden başka, yine Emîr Ebû Zekerîyyâ el-Hafsî için Gazzâlî'nin *el-Müstaşfâ*'sının hadislerini *tahrîc** ederek bir araya getirmiş, bunların sahih ve zayıf olanlarına işaret etmiştir. Ayrıca Ebû İshak ez-Zeccâc'ın *el-Emâlî*'sinin şerhi üzerine bir risâle yazmış, İbn Harîk'in belâgata dair risâlesini de şerhetmiştir. Bu şerhin 692'de (1293) istinsah edilen bir nüshası Fas'ta Zâviye-i Hamziyye külliyyatı içinde bulunmaktadır (Mahfûz, I, 173).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 73; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 232; V, 39; VII, 7, 116, 117, 132, 238-244; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XXIII, 339; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 359; Makkarî, *Nefhu't-tib*, III, 181, 316-318, 390; VII, 34; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 262-263; Himyerî, *er-Rauzü'l-mî'târ*, s. 122; *Keşfü'z-zunûn*, I, 126-127; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 554; Brockelmann, *GAL*, I, 424; *Suppl.*, I, 588-589; Ziriklî, *el-A'lâm*, IX, 329-330; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 327; a.mlf., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübü'l-'Arabîyye*, Beyrut 1406/1986, s. 691; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 398; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifîn*, I, 171-173; Mihâil Avvâd, *Mahtûtâtü'l-mecma' il-ilmîyyi'l-'Irâkî*, Bağdad 1403/1983, III, 215-216; A. Huici Miranda, "Beyyâsâ", *El*² (İng.), I, 1150.

MEHMET AYKAÇ

BEYYİNE

(البينة)

Gerçeği açık bir şekilde ispatlayan kesin delil anlamında kullanılan bir terim.

Beyyine "ayrılmak, uzaklaşmak ve ayırmak, uzaklaştırmak" mânasındaki *beyn* veya "açık seçik olmak, açık seçik hale getirmek" anlamındaki *beyân* kökünden sıfat olup "apaçık delil, hüccet, kesin belge" demektir. Kelimenin kökünde bulunan "ayrılmak" ve "açık seçik olmak" mânaları birbirini tamamlayıcı bir nitelik taşır. Şöyle ki: Tamamen meçhul veya az çok kapalı olan bir bilgi konusu önce benzerleri arasından tefrik edilir, sonra da rahatlıkla bilinebilecek açık ve seçik hale gelir veya getirilir. Bu niteliği taşıyan bir husus tamamen veya kısmen bilinmeyen başka hususlara da kılavuzluk yaparak onların bilinmesini sağlar ve bu sebeple ona "doğruyu yanıltan, hakkı bâtıldan ayıran belge" anlamında beyyine denir.

Beyyine Kur'an-ı Kerim'de biri müzekker (beyyin) olmak üzere yirmi defa geç-

mekte ve daha çok "aklî ve naklî delil, hüccet, açık belge, herkesçe bilinen tarihî olaylar, bu olaylara tanıklık eden habarler, vahiy" ve özellikle "Kur'an-ı Kerîm, nübüvvet müessesesi, son peygamber Hz. Muhammed, mucize, Hz. Sâlih'in mucizesi olan deve" (el-A'râf 7/73) mânâlarında kullanılmaktadır. Aynı kelimenin çoğulu olan *beyyinât* ise elli iki yerde tekrarlanmakta ve genellikle "âyetler" mânâsına gelmekte veya *âyât* kelimesini nitelemektedir. "Âyâtün beyyinât" (apaçık âyetler, belgeler) terkihi bir yerde (Âl-i İmrân 3/97), makâm-ı İbrâhim başta olmak üzere Kâbe'de bulunan ve "ibret verici hâtıralar taşıyan tarihî belgeler" mânâsında kullanılmıştır. Hz. Mûsâ'ya verilen "dokuz açık belge"-den bahseden âyetle ise (el-İsrâ 17/101) dokuz beyyinenin Hz. Mûsâ'ya ait mucizeler veya ona verilen dokuz emir mânâsına geldiği kabul edilmiştir (bk. Taberî, XV, 171-173). Bir başka âyetle de (ez-Zuhruf 43/63) Hz. İsa'ya verilen beyyineler yine aynı âyetle "hikmet" diye tefsir edilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de aynı kökten türetilmiş birçok fiil sigasıyla da mutlak olarak gerçeğin, kitabın, kitaptan gizlenenlerin, âyetlerin ve ayrıca ümmetlerin ihtilâf edegeldikleri şeylerin beyan edilip belgelendiği, akıl ve basîret sahibi kimselerin ibret nazarlarına arz edildiği ifade edilmiştir. Bu tür beyanları yapanlar ise Allah, son peygamber Hz. Muhammed veya diğer peygamberlerdir. Kur'an'da aynı mânâ ve muhteva için en çok kullanılan diğer tabirlerden biri *tafsîl* (açık seçik ve tatmin edici bir şekilde anlatmak), diğeri de *tasrîf* (şekillendirip açıklamak).

Beyn-beyân kökünden türetilmiş çok harfli (ziyadeli) masdarlar ve bunlardan türetilen kelimeler de yine "beyyine" mânâsında kullanılmıştır. 100'ü aşkın âyetle yer alan *mübîn* kelimesi "beyyin, apaçık" anlamıyla daha çok kitap (Kur'an), belâğ (tebliğ, davet), sultan (karşı durulmaz kesin delil), nezîr (uyarıcı), adûv (düşman), dalâl (sapıklık) ve sihir kelimelerini nitelendirmektedir. "Gerçeği açıklayan" anlamındaki *müstebîn* ile "âyâtin mübeyyinât" terkihiindeki *mübeyyinât* da aynı mahiyettedir.

Beyyine muhtelif hadislerde lûgat mânâlarıyla yer almakla birlikte daha çok bir hukuk terimi olarak kullanılmıştır (aş. bk.).

"Açıklamak, belgelendirmek, ihtimalleri ve şüpheleri ortadan kaldırıp gerçe-

ği apaçık bir şekilde ortaya koymak" anlamındaki beyn-beyân kökünden türeyen 250'yi aşkın kelimenin, ayrıca bilgi ve belge kavramlarını destekleyen hida-yet, tafsîl, tasrif ve benzeri birçok lafızların Kur'an-ı Kerîm'de yer alması bütünüyle İslâm doktrininin bilgiye, belgeye dayandığını, akıl ve basîrete hitap ettiğini gösterir. Nitekim, "De ki işte benim yolum: Ben de bana uyanlar da basîret prensibine bağlı olarak Allah'a davet etmekteyiz" (Yûsuf 12/108) meâlindeki âyet-i kerîme İslâm doktrininin bu temel özelliğini ifade eder. Kur'an-ı Kerîm'in birçok âyetinde geçmiş peygamberlerden de misaller verilerek gerçeğe ulaşmak için zengin tefekkür örnekleri yer almakta (bk. Yavuz, tür.yer.), Hz. Peygamber'in kavli ve fiilî sünnetinde de bu tür örneklerle bol bol rastlanmaktadır. İslâmiyet insanın dinî gerçekleri benimseyecek bir yaratılışa sahip bulunduğunu kabul eder ve bu sebeple doktrinlerini sunarken kesin ve ikna edici delillere baş vurur. Buna rağmen çeşitli biopsikolojik arzu ve ihtiraslarla kötü telkinler, zararlı akımlar vb. dış tesirler insanın dinî gerçekleri görmesini ve iradesinin bunları benimseme yönünde kullanmasını önleyebilir. Fakat bunlar kişinin seçimini az veya çok zorlaştırsa da onun hürriyetini ortadan kaldırmaz. Söz konusu olumsuz faktörlerin seçim hürriyetini ortadan kaldıracak güçte olduğu bazı durumlarda ise insan sorumlu tutulmamıştır (bk. FETRET). İslâm'ın ve dolayısıyla hak dinin bu telakkisi, çeşitli hak - bâtıl tartışmalarında delil olarak kullanılması ilmî bir gelenek halini almış bulunan şu âyet-i kerîmede öz ifadesini bulmaktadır: (لَيْسَ مِنْ هَٰذَا عَنْ بَيِّنَةٍ) "...Tâ ki ölümü tercih eden apaçık delili görenek ölmüş olsun, yaşamayı tercih eden de apaçık delili görenek yaşamış olsun" (el-Enfâl 8/42).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "byn" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "byn" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "byn" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "byn", "şrf", "fşl", md.leri; Mustafavî, *et-Tahkîk*, "byn" md.; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), XV, 171-173; Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*, İstanbul 1983, tür.yer.

BEKİR TOPALOĞLU

□ FIKIH. Beyyine İslâm muhâkeme hukukunda kesinlik ifade eden belli ispat vasıtalarına verilen bir genel ad olup, "bir hakkın veya kendisine hukukî so-

nuç bağlanan bir olayın ispatını sağlayan özel kati delil" demektir. Bu da genelde şahitlik, yazılı delil ve kesin karîne şeklinde üç grupta ele alınır.

İslâm hukukçularının büyük çoğunluğunun beyyineden maksadın şahitlik olduğunu ifade etmesi, beyyinenin bir tanımını vermektan ziyade şahitliğin ilk devirlerden beri en yaygın şekilde kullanılan bir ispat vasıtası olduğunu belirtme gayesiyle açıklanabilir. Buna karşılık İbn Teymiyye, İbn Kayyim, İbn Ferhûn gibi âlimler beyyineyi "mahkeme önünde gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlayan her nevi kati delil" olarak tarif etmektedirler. Fakat bu ihtilâfın uygulamada ciddi sonuçları yoktur. Çünkü İslâm hukukçuları beyyineyi sadece şahitliğe hasretmemişler, eserlerinde açtıkları "Da'vâ ve Beyyinât" başlığı altında hem şahitliği, hem de diğer kati delilleri incelemişlerdir. *Mecelle*'nin de sistemi böyledir (bk. 1676-1783. md.ler).

Şahitlik, yazılı delil ve kati karîneden ibaret olan beyyine ile ikrar ve ayrıca yemin etmesi gereken kimsenin yemine yanaşmaması anlamındaki nükûlden oluşan beş delil, İslâm hukukunda birinci derecede kuvveti haiz ispat vasıtaları olup hâkimi bağlayıcıdır. Buna karşılık zayıf karîne, aslî hal (istishâbü'l-hâl) ve ziyedlik gibi durumlar hâkime olay hakkında fikir veren takdîrî deliller olup kuvvetli delilin bulunmaması halinde göz önünde tutulabilirler.

Beyyine, hâkimin hükmüyle birlikte sadece ilgili şahsı değil üçüncü şahısları da bağlayıcı bir delil niteliği taşır. Halbuki anlaşmazlığı kendiliğinden sona erdiren ikrar bu yönüyle beyyineden daha kuvvetli gözükse de sadece ikrarı yapma bağladığından beyyineye nisbetle daha zayıftır. Bu sebeple beyyine "hüccet-i müteaddiyye", ikrar da "hüccet-i kâsıra" sayılmaktadır.

Çok defa davacı durumundaki iddia sahibi mevcut durumun aksini ileri sürdüğü için kendisinden kuvvetli bir delil olarak iddiasını destekleyen bir beyyine getirmesi, davalıdan ise sadece yemin etmesi istenmiştir. Çünkü mevcut durum davalıyı desteklemekte olduğundan zayıf taraftan kuvvetli delil (beyyine), kuvvetli taraftan zayıf delil (yemin) istenerek taraflar dengelenmiştir. Hadisten kaynaklanan "davacının beyyine getirmesi, davalının da yemin etmesi" ilkesinin ve ayrıca "beyyinenin görünen durumun aksini ispat, yemininin ise mevcut durumun devamı için kullanılması"